

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BUXTËHUDE OG DANMARK

Buxtehude og Danmark

Af NIELS FRIIS

Op til 250 aars dagen for Diderik Buxtehudes død paa torsdag skriver vor medarbejder, redaktør Niels Friis om den store orgelmester og betoner især hans tilhørsforhold til Danmark, som man sydfra i stedse stigende grad har ignoreret eller bestridt.

OVERALT, hvor protestantisk kirkemusik dyrkes — og det vil jo sige over det meste af Nordeuropa — fejres i disse dage *Diderik Buxtehudes* minde, fordi halvtredjedundredaaret for den store komponists død indtræffer den 9. maj. Det lader sig forudse, at der næppe mange steder vil blive dvælet særlig meget ved, at han var dansk af herkomst, og at han i ikke saa ganske faa aar havde været organist i Helsingør, før han kom til Lybæk og blev den store skikkelse i sin tids kirkemusik.

Da Diderik Buxtehude i halvfjerdserne, efter en lang glemselfperiode, som han i øvrigt havde haft tilfælles med *Joh. Seb. Bach*, blev »genopdaget«, var ingen i tvivl om, at han var født i Danmark og derfor dansk. Den tyske musikbiograf *Philip Spitta*, som ved at ind-

flette et afsnit om ham i sin store Bach-biografi og ved at udgive en række af hans orgelværker aabnede tidens, og eftertidens, øjne for Buxtehudes storhed, fastslog paa grundlag af ældre kilder, at han var født i Helsingør. Et lille halvt aarhundrede var dette god latin, saa meldte sig nye muligheder, af hvilke i hvert fald én var egnet til at fortegne billedet af hans danskhed i udlandets øjne.

DET viste sig, efterhaanden — som den lokalhistoriske, ikke den musikhistoriske, forskning skred frem, at Buxtehudes fødested lige saa vel kunne være, eller snarere var, den anden dengang ogsaa danske sundstad, Helsingborg, og ikke længe efter, at man var naaet saa vidt, dukkede ogsaa, gennem Helsingør-topografen *Laur. Pe-*

dersens forskninger, Oldesloe i Holsten op som en eventualitet, hvormed der maatte regnes. Buxtehude-familien var i generationer forud stærkt repræsenteret baade i Helsingør og Oldesloe. Navneligheder tydede paa forbindelser, og Dideriks fader synes i tiden omkring hans fødsel — før eller efter, det er det springende punkt — at være kommet som organist først til Helsingborg, siden til Helsingør, fra Oldesloe.

Med Oldesloe-teorien har tyske musikhistorikere, og navnlig prof. *Wilh. Stahl* i Lybæk, arbejdet videre. Den regnes paa disse kanter — uden at noget 100 pct.s bevis dog er til stede — for saa sikker, at man allerede for længst har opsat en mindeplade for Buxtehude i Oldesloe Kirke. At den store komponist imidlertid ikke, selv om Oldesloe skulle staa fast som hans fødested, bliver tysk af herkomst, er man fra dette hold fuldt paa det rene med. Thi hvordan man saa end vender og drejer sagen, saa fødtes Diderik Buxtehude under den danske konges scepter. Baade Helsingør, Helsingborg og Oldesloe laa under dette i 1637, det aar, han sandsynligvis kom til verden.

Langt mere end det stadig svævende problem om selve fødestedet, der jo, naar alt kommer til alt, er saa temmelig irrelevant, fordi det er uden indflydelse paa personlighedsdannelsen, interesserer spørgsmaalet om opvækst, paavirk-

ning og uddannelse. Og her er man paa fuldt sikker grund, naar talen er om Diderik Buxtehude. Hans barndom, hans ungdom og den tidligste del af hans manddom, indtil hans 31 aar, var dansk. Han voksede op og havde sit første virke i Helsingborg og Helsingør, og især i den sidstnævnte by. Den var, det kan ingen bestride, dansk.

PAAVIRKNINGEN — det vil først og fremmest sige hjemmet. Faderen, der begyndte som organist ved St. Mariæ Kirke i Helsingborg, men som i hvert fald fra 1642 var organist ved St. Olai Kirke i Helsingør, hed (hans fader igen maa have heddet Jens!) *Hans Jensen Buxtehude*. Han skrev, ved vi fra bevarede dokumenter, fejlfrit dansk, foruden at han beherskede tysk. Moderen hed *Helle Jespersdatter*. Ingen, heller ikke Oldesloe-folkene, vil bestride, at hun var dansk. Selv om man herfra har udkaftet en teori om, at hun maa ske var Dideriks stedmoder.

Omgangskredsen? Vi kender den ikke, naturligvis. Og dog. I de tilfælde, hvor Hans Jensen Buxtehude og hans hustru — og senere ogsaa deres ældre døtre — er faddere, synes det i overvejende grad at have været i danske familier. St. Olai Kirke, hvis organistembede Hans Jensen beklædte, var byens danske kirke. Der kan næppe herske tvivl om, at han har sendt sin søn Diderik i dansk skole.

At Diderik Buxtehude ogsaa beherskede tysk, er en given sag. Faderen har utvivlsomt været »dobbeltsproget«, selv er han vel under sin uddannelse kommet i forbindelse med musikere af tysk oprindelse. Man kender dog ingen af hans læremestre med sikkerhed. Den berømte *Joh. Lorentz* ved Nikolaj Kirke i København har været nævnt, fordi man ved, at der bestod en forbindelse mellem dennes fader, orgelbyggeren, og den ældre Buxtehude.

MEN ingen ved, om Buxtehude — der fra barndommen bar geniet i sig — ikke i alt væsentligt var autodidakt, da han havde sluppet den vejledning fra faderen, som det maa være naturligt at forudsætte. Under alle omstændigheder var han tidligt paa færde. Allerede o. 1657 træffes »*Dierich Organist*« i faderens gamle embede ved Mariekirken i Helsingborg — blot 20 aar gammel! Det blev dog kun et kort intermezzo. Aaret efter var Skaane svensk. Selv om det egentlige nationale ikke spillede nogen rolle dengang, kan overgangen i hvert fald have været medvirkende til, at Buxtehude brød op. I oktober 1660 vandt han i konkurrence med organisten i Landskrone (der maaske ogsaa ville væk?) posten som organist ved Sct. Mariæ Kirke i Helsingør.

Da han ikke var gift, tog han bolig i faderens hjem, Sct. Olai Kirkes organist-residens,

lige over for kirkens taarn. Til reparationer og andre praktiske arbejder paa dette hus er, ejendommeligt nok, de fornemste personlige minder om Buxtehude fra hans danske periode knyttet. Den 28. september 1666 kvitterede han f. eks. paa en lille seddel med disse ord: »*Haffuer Oluff Andersen Mure Mester arbeidet paa organistens Residentz, udi al Sandhed, och in Summa fiorten Dage. Kalckslageren haffuer in Summa och arbeidet 18½ Dage. Dette verificerer jeg underschreffne Diderich Buxtehude*«.

Dette bilag, der den dag i dag ligger i kirkens sager, er det eneste eksisterende bevis for, hvorledes Buxtehude skrev sit fornavn paa dansk: *Diderich*. E't er med, og det er øjensynlig en familietradition — i hvert fald underskrev Oldesloes borgmester og raadmand Buxtehude sig i 1523 ogsaa *Diderich*, da han henvendte sig til den danske konge i en vigtig sag.

Om en reparation af vinduerne i *Monsör Buchste-Hudees* kammer i organistresidensen findes der en egenhændig besked fra Buxtehude til raadmand *Jørg. Buhr*. Det er et helt brev paa op mod halvdandet hundrede ord — i virkeligheden jo et arkivalisk klenodie! Det er fra 7. oktober 1667, i tidens stil og skrevet med den sirlige, faste haandskrift, der var saa karakteristisk for Buxtehude hele hans liv. Det blev fremdraget i sin tid af Laur.

Pedersen, hvem man maa give ret i, at Buxtehude skrev et ualmindelig godt dansk.

»Dirich Hansen, organist til den tyske kirke« — Sct. Mariæ var dengang garnisonskirke — var velbestaltet organist og borger i Helsingør i otte aar. Men hvordan det nu gik eller ikke gik, bredte sig hans ry som fremragende musiker og orgelspiller langt bort. Det maa være sket ad søvejen. Nogen tanke for advancement i hovedstaden eller ved hoffet synes han ikke at have haft. Han ses ingen sinde at have gjort sig gældende ved besættelse af organist- og musikerbestillinger i kirker eller ved hoffet, og om han ret tit drog til København synes tvivlsomt.

FIRE uger efter, at Diderik Buxtehude med omhu havde ordnet sagen om de nye vinduesbeslag paa Olai-organistresidensen i Helsingør, døde nede i Lybæk Mariekirken organist Franz Tunder. Et halvt aar gik der, saa sad Buxtehude som hans efterfølger i det berømte embede — og som hans svigersøn. Til alle hans musikalske kvalifikationer havde føjet sig den af kirkemyndighederne ikke mindre værdsatte, at han havde vist sig villig til at ægte »datteren paa kaldet«. Hvorledes den 31-aarige Helsingør-organist blev »befordret« til Lybæk, vides ikke. Det staar alene fast, at han den 12. april 1668 installeredes i sit nye embede, der egentlig be-

stod af to, fordi posten som kirkeinspektør var forbundet med organist-stillingen. I løbet af faa aar var Diderik Buxtehude i Lybæk en stormand i musikkens rige. Hans store evner, som allerede i hans Helsingør-tid havde givet sig saa straalende udslag, foldede sig nu ud i hele deres bredde. Som orgelspiller og komponist for instrumentet vandt han ry over hele Nordtyskland, og langvejs fra valfartede man til Lybæk for at høre hans »Af-

tenmusik« — de koncertopførelser i kirken, hvis program i alt væsentligt udgjordes af Buxtehudes egne kompositioner paa vokalmusikkens, kirkekantatens, omraade. Han blev en berømt læremester, et stort forbillede. Mange mennesker kom til Lybæk for at gøre den geniale mands bekendtskab. To besøg hos ham er blevet staaende i musikhistorien: Händels i 1704 og Joh. Seb. Bachs i 1705. Mindet om det sidste lyser stadig i Lybæk, hvor det af kir-

17
 Monsieur Jørgen Bühr.
 Efftersom at Mure Mesteren Oluff Andersen haffuer loffuet det bröstfel-
 dige som endnu kand findis paa organistens Resedents at fuldferdige,
 naar hannem derom vorder anmodet och befaleet. At Mons: Bühr vilde
 efter behag hannem for fiorten dages Arbeid contentere.
 Befalendis hannem med alt kiært Guld i Vold.
 forbliffuer Hans
 Schyldigste
 D. Buxtehude.
 Helsingiör d. 7. Novemb.
 1666

Brev fra Diderik Buxtehude til en raadmand i Helsingør 1666
 Monsieur Jørgen Bühr

Efftersom at Mure Mesteren Oluff Andersen haffuer loffuet det bröstfel-
 dige som endnu kand findis paa organistens Resedents at fuldferdige,
 naar hannem derom vorder anmodet och befaleet. At Mons: Bühr vilde
 efter behag hannem for fiorten dages Arbeid contentere.

Befalendis hannem med alt kiært Guld i Vold.

forbliffuer Hans
 Schyldigste

D. Buxtehude.

Helsingiör d. 7. Novemb:
 1666

kens orgler (»Totentanz«-orglet), de begge ved den lejlighed spillede paa, og som var bevaret nogenlunde intakt, til det brændte ved bombeangrebet i 1942, ofte kaldtes for Bach-Buxtehude-orglet.

Springet fra Helsingør til Lybæk var et vældigt tidehverv i Buxtehudes liv. Fra et dansk milieu, som han havde tilhørt de første 31 aar af sit liv, flyttedes han direkte over i et tysk. Han har haft lettere ved denne omplantning end adskillige andre ville have haft — men det har ikke været saadan, at nu var han ikke mere dansk, nu var han tysk. Han har ganske givet taget en vældig dansk aandelig arv med sig, og mere end én musikhistoriker og musikæstetiker, danske saavel som tyske, har fundet danske eller »nordiske« træk i hans kunst og hans personlighed. Det var en tysk musikhistoriker (*Rich. Batka*), som gav ham det tilnavn, der saa ofte siden har været brugt til at karakterisere ham som musiker og menneske: »Der gewaltige Däne«.

SIT danske Diderik ændrede Buxtehude nu til *Dietrich*. Saadan prentede han det paa sine kompositioner, og saadan skrev han ogsaa i et — tysk — brev til Helsingørs magistrat engang i 1671, da en forgængers datter fra sundstaden, der nu boede i Lybæk og led nød der, havde blokket ham for et halvt hundrede mark, som han

havde givet hende af »kristelig kærlighed«, som han udtrykte det, og nu ønskede refunderet.

Ellers har man kun ret faa vidnesbyrd om, at hans tanker under de nye forhold har været vendt mod den danske hjemstavn. Det gik vel i hvert fald sjældnere og sjældnere paa, efter at hans moder var død i 1671, og hans fader aaret efter flyttede til Lybæk for at nyde sit otium, der dog kun blev kort. Men hans danske »fortid« var utvivlsomt en realitet for ham. Et vidnesbyrd har man derom: I den kantate, han skrev til den danske prinsesse *Ulrikke Eleonores* bryllup i 1680 med Sveriges konge *Karl XI*, og hvis tekst ogsaa skyldes ham, bringer han et sted en vending, der omtrent lyder saaledes: *Herre, hør mine brændende bønner, som i kærlighed til mit fædreland gaar.*

I døden, afslutningen paa hans straalende livsbane hin majdag for halvtredjehundrede aar siden, førtes han paa en ejendommelig maade ind under et stort dansk minde i den lybske Mariekirkes varetægt. Han fandt sit sidste hvilested i den saakaldte store kirkegrav, en krypt, hvori alle kirkens funktionærer begravedes, og hvor ogsaa hans fader og flere af hans tidligt afdøde børn hvilede. Den laa i nordre sideskib ved opgangen til pulpituret, næsten lodret under den hvælving, hvor indtil katastrofenatten i 1942 det gamle danske skibsflag, erobret af lybækker-

ne i Øresund i 1427, havde sin plads.

DER er i den senere tyske praksis tegn til at man vil gøre spørgsmaalet om Buxtehudes herkomst og virke til et »østersøisk« problem, ogsaa fordi det jo ved et tilfælde er gaaet saaledes, at saa mange af hans værker nu er i svensk varetægt, og adskillige tyskere stadig overser den kendsgerning, at Helsingborg var dansk indtil 1658. Der er intet reelt grundlag for dette Østersøsynspunkt. Selv om man ikke paa Buxtehudes tid kendte begrebet nationalitet, som det først langt senere dannedes, har man dog saa utvivlsomt lov at sige, at han var en søn af den tids Danmark med dets særpræg, derunder ikke mindst de to kulturere — den danskes og den tyskes — blomstring ved siden af hinanden. Buxtehude var en dansk musiker, der i en forholdsvis moden alder, i hvilken grundtrækkene i hans personlighed længst stod fast aftegnet, fandt en straalende karriere i den gamle frie hansestad.

Denne kendsgerning bør stedse fastholdes fra dansk side, samtidig med at vi ser i øjnene, at Danmark aldrig havde kunnet give Buxtehude de frugtbare ydre betingelser for at blive en gigant i musikkens rige, som Lybæks kunstelskende og offervillige borgerskab sikrede ham. Det var i hansestadens dejlige Mariekirke, for-

an dets to orgler, det større og det mindre, og paa dens musikkbalkoner, at han blev »den store dansker«. Hans samtid kendte ikke denne saa rammende betegnelse, men ved et tilfælde er vi orienteret om dens syn paa ham i denne henseende saa vidt, at vi tør tro, den fuldtud ville have billiget den.

Da Buxtehude havde lukket sine øjne for stedse, bragtes der et par maaneder senere i Lybæk-tidsskriftet *Nova Litteraria Maris Balthici et Septentriones* en meddelelse om dødsfaldet. I denne meddelelse var indføjet en linje, hvori der stod: PATRIAM AGNOSCIT DANIAM — Han anerkendte Danmark som sit fædreland. Disse ord, der i nyere tid aldrig citeres fra tysk side, betyder overordentlig meget i diskussionen om Buxtehudes nationale placering. De er skrevet umiddelbart efter hans død af folk, der maa antages nøje at have kendt ham og hans indstilling. Paa baggrund af dem svinder de ihærdige, stedse resultatløse, arkivundersøgelser vedrørende hans fødested ind til en næsten overflødig søgen i halmstakke efter ligegyldige petitesser.

Patriam agnoscit Daniam — de tre latinske ord siger i virkeligheden os danske alt det, vi ønsker at vide om Diderik Hansen Buxtehudes »nationale« observans. Han har ingen sinde glemte Danmark.

NIELS FRIIS

